

21'inci Yüzyıl Türk-Amerikan İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Yrd. Doç. Dr. Ersoy ÖNDER
Girne Amerikan Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Girne/KKTC
ersoyonder@gau.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2873-2700

Makale Teslim Tarihi: 01.06.2022

Makale Onay Tarihi: 27.06.2022

Makale Künye Bilgisi: ÖNDER, Ersoy (2022), 21. Yüzyıl Türk-Amerikan İlişkilerinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Avrasya Dosyası Dergisi, Cilt No:13 (Sayı-1): 46- 71. İstanbul.

ÖZET

Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri'ni (ABD), ABD'nin de Türkiye'yi "Sözde Stratejik Ortak" ifadesiyle sıfatlandırmaya başlaması 21'inci yüzyılda iki ülkenin ilişkilerinin geldiği noktayı göstermesi açısından çok önemlidir. Her iki tarafın, Türkiye'nin etki alanındaki çıkarlarının bir türlü örtüşmemesi, aynı ittifak içinde olmalarına rağmen birbirlerine karşı güven duymamalarına ve yetkililerin karşılıklı ifadelerinin sertleşmesine sebep olmaktadır. Geçmişte iki ülke ilişkileri arasında yaşanan birçok soruna rağmen, her iki tarafın yıllardır birbiri için kullandığı "Stratejik Ortaklık" değişmez bir ifadeydi. Ancak, Joe Biden'ın ABD Başkanlığı'na seçilmesi ve sonrasında Dışişleri Bakanlığı'na atanan Anthony Blinken'ın Türkiye için kullandığı "Sözde" kelimesiyle, stratejik ortaklık git gide tam tersi bir manaya dönüştü. Soğuk savaş döneminde, ortak düşman ve ortak çıkar anlayışıyla özde oluşan ortaklık, soğuk savaş sonrası değişen dünya düzeninde iki ülke çıkarlarının çatışması sebebiyle sözde ortaklığa dönüştü. Bu makalede, Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerin tarihte ilk kez "Sözde Stratejik Ortaklık" ifadesiyle anılmasına sebep olan sorunlar manzumesi konular irdelenmiş, her iki tarafın sorunlara bakış açısı ortaya konmuştur. İki tarafın da ilişkileri iç politika malzemesi olarak görmesi, değişen dünya düzeninde ulusal çıkarlarının çatışmaya başlaması ve karşılıklı ödün vermez politikaların uygulanması sorunların kronikleşmesine sebep olmuştur. İlişkilerin iyiden iyiye sorunlu hale gelmesi, her iki ülkenin de çıkarına değildir. İki ülke ilişkilerinin son 20 yıllık kaotik süreciyle ilgili çözüm önerileri sonuç bölümünde ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Sözde Stratejik Ortaklık, Yeni Dünya Düzeni

PROBLEMS AND SOLUTION PROPOSALS OF TURKISH-AMERICAN RELATIONS IN 21ST CENTURY

ABSTRACT

The fact that Turkey started to characterize the United States of America (USA) and the USA as "So-called Strategic Partner" is very important in terms of showing the point reached by the relations of the two countries in the 21st century. The fact that the interests of both sides in Turkey's sphere of influence somehow do not overlap, despite being in the same alliance, causes them to distrust each other and to harden the mutual expressions of the authorities. Despite the many problems between the two countries' relations in the past, the "Strategic Partnership" that both sides have used for each other for years was an invariable expression. However, with the election of Joe Biden to the Presidency of the USA and the word "So-called" used by Anthony Blinken, who was later appointed as the Secretary of State, for Turkey, the strategic partnership gradually turned into the opposite meaning. The partnership, which was formed with the understanding of common enemy and common interest during the cold war, turned into a so-called partnership due to the conflict of interests of the two countries in the changing world order after the cold war. In this article, the issues that caused the relations between Turkey and the USA to be mentioned with the expression "So-called Strategic Partnership" for the first time in history were examined, and the perspectives of both sides on the problems were presented. The fact that both sides see relations as a domestic policy material, their national interests started to clash in the changing world order and mutually uncompromising policies caused the problems to become chronic. It is not in the interests of either country that relations become more and more problematic. Solution proposals regarding the chaotic process of the relations between the two countries for the last 20 years are presented in the conclusion section.

Key Words: International Relations, So-called Strategic Partnership, New World Order

GİRİŞ

İngiltere ile yaptığı savaşı kazanan ABD, 1776 yılında bağımsızlığını kazanmış, 1783'ten itibaren ticari faaliyetlere öncelik vermiştir. ABD için Akdeniz Havzası öncelikli bir alan olmuş ve buraya birçok ticaret gemilerini göndermiştir (Koçak, 2018: 97). Türk-Amerikan ilişkilerinin başlangıcı ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar uzanmaktadır. İlişkilerin ilk başlangıcı, ABD'nin kurulmasından hemen sonra, dünyaya açılmak adına, ticaret gemilerini

Akdeniz'e göndermesiyle başlamıştır. Ticaret ve deniz yollarına çok uzak bir coğrafyada yeni bir devlet olarak kurulan ABD'nin, dünyaya açılması ve deniz yollarını kullanması gerekiyordu. Bu maksatla, Akdeniz'e ticaret gemilerini gönderen ABD'nin en büyük sorunu, bölgedeki Cezayirli korsanlardı. Korsanlardan korunabilmenin yolu ise o dönemin bölgedeki gücü Osmanlı Devleti'nden yardım almaktan geçiyordu. Bir Amerikan heyeti Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olan Cezayir'de 'Dayı' ile görüşmek için ülkeye geldi. Cezayir Dayısı Hasan Paşa, 5 Eylül 1795'te 22 maddelik tamamı Türkçe olan "Dostluk ve Barış Anlaşması" imzaladı. ABD, anlaşmaya göre Cezayir'deki esirler için 642 bin 500 dolar verecek, her sene de 21 bin 600 dolar vergi ödeyecekti. Böylece Amerika Osmanlı Devleti'nin "vergi mükellefi" oldu. Daha sonra Trablusgarp ve Tunus dayılarıyla yapılan anlaşmalar vasıtasıyla ABD'nin bölgedeki vergi anlaşmaları devam etti. 29 yıl boyunca Osmanlıya vergi ödeyen Amerikalılar, daha sonra güç kullanarak bu vergi yükünden kurtuldu (Bardakçı, 2016).

Vergi mükellefiyetliği sonrasında ABD-Osmanlı Devleti ilişkilerinin başlangıcı, her ne kadar 1824 yılında İzmir'de ABD'nin konsolosluk açması olarak görülse de 7 Mayıs 1830 tarihinde imzalanan ABD-Osmanlı Devleti Ticaret Anlaşması, ilişkilerin resmi olarak başladığı ilk tarih olarak kabul edilmektedir. İki ülke arasındaki mesafe ve o zamanki ulaşım imkânları düşünüldüğünde, ilişkiler başlangıçta sadece misyonerlik ve tüccarlar arası lobicilik şeklinde yapılabilmisti.

1'inci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1914 yılının hemen öncesine kadar bu şekilde devam eden ilişkiler, 1912 yılından itibaren değişmeye başladı. Ermeniler tarafından başlatılan Osmanlı karşıtı Ermeni propagandası ve Amerikan basınının Ermenileri desteklemesi ilişkilerin gerilmesine sebep oldu. Osmanlı Devleti, 1 Ekim 1914'ten itibaren tek taraflı olarak kapitülasyonları kaldırdığını açıkladı. Amerikan yönetimi sert bir dille bu kararı tanımadığını ifade etti. Savaşın patlaması ve Ermeni olaylarının artması ilişkileri iyiden iyiye bozdu. ABD, 1917 yılında Almanya'ya savaş ilan etmesine rağmen, Osmanlı Devleti ile savaştan kaçınmıştır. Bunun iki önemli nedeni vardır. Birincisi, ABD'nin Avrupa dışındaki savaş cephelerinden uzak durma, ikincisi ise kurulmuş misyoner faaliyetlerine zarar vermeme isteğiydi. İki ülke arasındaki diplomatik faaliyetler, bu dönemde Almanya'nın baskısıyla askıya alındı. (Trask, 1971: 18-19)

20'nci yüzyıl Türk-Amerikan ilişkilerinin üç ana dönemi söz konusudur.

1. Türkiye'nin kurulma aşamasından başlayan ve 2'nci Dünya Savaşının sonuna kadar devam eden başlangıç dönemi,
2. İlişkilerin yoğunlaştığı ve güvenlik boyutunun öne çıktığı soğuk savaş dönemi,
3. ABD'nin tek süper güç olarak kaldığı ve kendi çıkarlarına odaklandığı soğuk savaş sonrası, sıcak ve soğuk barış dönemi.

İlişkilerin başlangıç dönemindeki en önemli girişim, Harbord heyetinin ziyaretidir. Ermenilere soykırım yapıldığı iddialarının araştırılması amacıyla ABD Başkanı Wilson, 29 Temmuz 1919 tarihinde Osmanlı Devleti'ne General Harbord liderliğinde bir heyet göndermeye karar verdi (Lansing, 1919: 27). 40 kişilik Amerikan heyetinin görevi; Ermenistan'ı ve Ermenilerin yaşadıkları şehir ve köyleri, etnik, askeri, iktisadi ve mali durumlarıyla birlikte araştırmaktır. Heyet, önce İstanbul'a gelmiş, ABD'nin 1'inci Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Devleti ile diplomatik ilişkilerini kesmesinden dolayı, Osmanlı Hükümetinin herhangi bir üyesini ziyaret etmemiş ve İtilaf Devletleri Yüksek Komiserine nezaket ziyaretinde bulunmuştur. Bu heyetin ziyareti, ABD tarafından Türkiye'ye gerçekleştirilen ilk ve en önemli kapsamlı girişimdir. General Harbord, Sivas'ta Mustafa Kemal ile de bir görüşme yapmıştır. Mustafa Kemal'in bu görüşmeyi yapmasının en önemli sebebi, İngiltere- Fransa ve İtalya'nın oluşturduğu bloğu, Wilson prensipleri vasıtasıyla çökertmek ve ABD'yi Millî Mücadelenin yanına çekmektedir.

Sivas Kongresi'nde alınan "Manda ve himaye kabul olunamaz" kararının gölgesinde 22 Eylül 1919'da yapılan bu gizli görüşmenin tutanakları yayınlanmamıştır. Harbord, World's Work adlı derginin Haziran 1920 tarihli sayısında yayımlanan makalesinde, Mustafa Kemal ve arkadaşlarından çok etkilendiğini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Kazım Paşa'ya gönderdiği mesajda bu görüşmeyle ilgili, "General, bütün milli harekât ve teşebbüslerimizi takdir etmiş ve 'Bir Türk olsaydım ben de ancak bu şekilde hareket edecektim' demiş ve lehimize görüşler açıklamıştır." ifadesi, bu görüşmenin her iki taraf açısından olumlu şekilde geçtiğinin bir göstergesidir.

Harbord tarafından yazılan ana raporun orijinal metni 43 sayfadan oluşmaktadır. Bu rapordaki en önemli husus, Türklerin Ermenilere karşı bir saldırıya hazırlanmadığı, Ermenilere ve diğer Hristiyanlara karşı yapıldığı söylenen saldırı ve katliamlarla ilgili haberlerin doğru olmadığını ifade edilmesidir. Ayrıca büyük bir değişimden geçen bir ülkeyle karşılaşıldığı vurgulanmıştır. Harbord'un yazdığı rapor ve yayınlanan makaleleri, Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadelenin Amerikan yönetimi ve kamuoyu tarafından tanınmasını sağlamıştır. Bu rapor neticesinde, Ermeni manda rejimi ile ilgili teklif reddedilmiş, Türkiye gerçeklerinin tanınması sağlanmış ve Türk-Amerikan ilişkilerinin daha gerçekçi ve sağlam bir zeminde yeniden kurulması sağlanmıştır (Akar, 2019: 11).

Türk-Amerikan ilişkileri Soğuk Savaş döneminde güvenlik odaklı bir müttefiklik ilişkisi olarak gelişmiştir (Doğan, 2019: 134). Türkiye'nin üç temel nedenle ABD'yle ittifak kurduğu söylenebilir: Güvenliğini korumak, askerî ve ekonomik yardım elde etmek ve Batı tipi devlet yapısını güçlendirmek. Amerikan yöneticilerini Türkiye'yle ittifak ilişkileri kurmaya iten başlıca neden ise

ABD'nin Orta Doğu'daki çıkarları ve SSCB'yi çevreleme politikası açısından Türkiye'nin taşıdığı stratejik önemdi (Uslu, 2000: 204).

Soğuk savaş döneminde Başkan Lyndon Johnson tarafından hazırlanan ünlü "Johnson Mektubu", Türk-Amerikan ilişkilerinde bomba etkisi yaratmıştır. Mektupta sert bir üslûpla kaleme alınan ve "Kıbrıs'a bir müdahalede bulunulduğu takdirde, ABD'nin sattığı silahların kullanılmayacağı" ifadesi, Türk kamuoyu tarafından hayal kırıklığı ile karşılanmıştır. Johnson mektubu sonrası 1970'li yıllar Türkiye-ABD arasındaki ilişkilerin zaafa uğradığı dönemdir. Özellikle afyon yasağının kaldırılması, Kıbrıs harekâtı sonrası Türkiye'ye uygulanan ekonomik ve askeri ambargo, 1980'li yıllara kadar, Türkiye'yi ABD'den uzaklaştıran temel etmenler olmuştur (İlyas, 2018).

20'nci yüzyıl Türk-Amerikan ilişkileri çoğunlukla, Türkiye'nin kendi güvenliğini sağlama çabaları, ABD'nin ise bu güvenlikçi politikaya verdiği destek ve yardımlara karşı kendi taleplerini gerçekleştirme isteği şeklinde oluşmuştur. İki müttefik ülke olmalarına rağmen zaman zaman sorunlu yürüyen ikili ilişkiler, özellikle soğuk savaş döneminde yaşanan iki kutuplu dünyada bir nevi zorunlu birliktelik olarak devam etmiş, sonrasında ise karşılıklı yaşanan sorunlarla müttefiklik kavramı özde müttefiklikten sözde müttefikliğe dönüşmeye başlamıştır.

21'inci yüzyılın ilk on yıllık döneminde ise Türk-Amerikan ilişkileri ortak düşman olarak betimlenen teröre karşı mücadele işbirliği içinde geçmiş, Türkiye ABD'ye özellikle Afganistan'da her türlü desteği sağlamıştır. 21'inci yüzyılın ikinci on yıllık döneminde ise Türkiye'nin yakın çevresinde yaşanan ve dünya düzenini tek kutupluluktan çok kutupluluğa çeviren Arap Baharı ve Suriye Krizi, iki ülkenin ulusal çıkarlarının çatışmaya başlamasına sebep olmuş, aynı ittifak içerisinde olmalarına rağmen Türk-Amerikan ilişkileri kırılanlaşmaya ve gerilmeye başlamıştır.

Türkiye ve ABD, 20'nci yüzyılın özde müttefik iki ülkesiyken, 21'inci yüzyılın özellikle ikinci on yıllık dönemiyle birlikte sözde müttefiklik kavramıyla anılan iki ülke olmaya başlamışlardır.

“Gerçekte öyle olmayıp öyle geçinen veya bilinen” şeklinde açıklanan ve eş anlamlı sözcükleri “sözüm ona, güya, sanki” olan sözde kelimesi, her iki ülke ilişkilerinin bugün için geldiği noktayı gayet net anlatmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; Türkiye-ABD ilişkilerinde günümüzde yaşanan sorunları anlamak, bu sorunların son 20 yıllık tarihsel perspektifini ortaya koymak ve yaşanan olayları her iki taraf çerçevesinde incelemektir. Bu çalışma, kapsamı gereği etik kurul onayı gerektirmemektedir.

21'inci Yüzyılda Yaşanan Sorunlar Manzumesi:

Türk-Amerikan ilişkileri 'Soğuk Savaş'ın bittiği 1991 yılından, 'Terörle Mücadele Dönemi'nin başladığı 2001 yılına kadar geçen 10 yıllık "Sıcak Barış" döneminde, bir nevi altın çağını yaşamıştır. Bu dönemde Yugoslavya'nın parçalanma süreci ve bu sürecin getirdiği Bosna ve Kosova'da yaşanan insanlık dramlarına Birleşmiş Milletler ve Avrupa kıtası gereken müdahaleyi yapamazken, NATO üyesi iki müttefik ülke Türkiye ve ABD, bu süreçte birlikte hareket etmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi vetoları yüzünden müdahale edilemeyen kriz alanlarına, bir şekilde NATO'nun müdahalesi sağlanmıştır. 2001 yılının 11 Eylül'ünde yaşanan terör saldırıları sonrasında da Türkiye, ABD'nin terörle mücadelesine her türlü desteği vermiş, stratejik ortaklığın gereğini yerine getirmiştir. Arap Baharı ve sonrasında yaşanan Suriye krizi, özellikle Rusya'nın bölgede ve dünyada etkinliğini artırmış, ABD'nin çıkarları ile Türkiye'nin güvenlik anlayışı çatışmaya başlayınca, "Stratejik Ortaklık" git gide "Sözde Ortaklık" haline dönüşmeye başlamıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinin gerilmesine sebep olan "Soğuk Barış" ve "Çok Kutupluluk", 2011'den itibaren değişen dünyanın yeni düzeni olmaya başlamıştır.

20'nci yüzyılın ikinci yarısı boyunca, o dönem kurulan hassas dengeler nedeniyle, Ortadoğu'da mevcut düzenin değişimine yönelik adımlar atılmamıştı. Bu yüzyılın sonuna doğru Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ABD'nin hegemonyasını tüm dünyaya kabul ettirdiği bir süreçte ABD'nin tam da kalbine terör saldırılarının yapılması ve ardından başlayan operasyonlarla, Ortadoğu'nun yeniden şekillendirilmesi çalışmaları da başlamış oldu. "Arap Baharı" ve sonrasında yaşanan "Suriye Krizi" ile birlikte Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) devreye sokuldu. BOP aslında bir ekonomi projesiydi ve demokrasi vurgusu ile halkların değil, ekonomilerin otoriter rejimlerden kurtulması ana amaçtı. Ancak, içine askeri ve siyasi konular eklenince, BOP başarısız oldu. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında, Bush'un 'Ya dostumuzsunuz ya da düşmanımız' doktrinine paralel şekilde, Ortadoğu kavramı genişletilmiş, Arap yarımadasına ek olarak Kuzey Afrika'dan Pakistan'a kadar uzanan bir bölge demokratikleştirilme hedefine alınmıştı. BOP, GOP (Genişletilmiş Ortadoğu Projesi) ve GOKAP (Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi) gibi isimlerle anılan bu projenin ana amacı, bölgeyi demokratikleştirmek, bölgenin güvenliğini sağlamak ve bölgeyi terör örgütlerinin kaynağı olmaktan çıkarmaktı. Görünen bu amaçların yanında, Ortadoğu'dan başlayacak şekilde dünyayı ABD'nin çıkarlarına uygun hale getirme isteği de vardı. 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında Türkiye, diğer tüm müttefikleri gibi, ABD'ye terörizme karşı yaptığı mücadelede destek verdi.

Teröre destek verdiği veya teröristleri barındırdığı iddiasıyla ilk operasyon Afganistan'a yapıldı. Sonrasında NATO'nun devreye girmesiyle uluslararası bir operasyon alanı haline gelen Afganistan'da Türkiye, diğer ABD müttefikleri gibi, desteğini esirgememiştir. ABD'nin sonraki hedefini Türkiye'nin yanı başındaki komşusu Irak olarak belirlemesi ve ABD'nin bu bölgeye yapacağı operasyon maksadıyla Türkiye'den toprak, liman ve hava sahasını kullanmak için izin talep etmesi, ilişkileri değişik bir boyuta getirmiştir.

Geçmeyen Tezkere:

ABD'nin Irak'a müdahale ve bunun için Türkiye'den yardım talebi 11 Eylül saldırılarından çok daha öncelere gitmektedir. 1991 Körfez Harekâtından sonra bu durum ilk olarak 6 Kasım 1998 tarihinde ABD tarafından Türkiye'ye iletilmiştir. İlerleyen dönemlerde de ABD, Irak'a askeri operasyon konusunda Türkiye'den yardım talebini yinelemiştir. Hatta bu durum Türkiye'de yapılan genel seçimler sonrasında, Bülent Ecevit'in Başbakanlığında iktidara gelen DSP-MHP-ANAP koalisyonuna da hatırlatılmış, yardım edildiği takdirde Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin kabulü için daha istekli olunacağı, PKK konusuna bir çözüm getirileceği vaatlerinde bulunulmuştur. Özellikle Bülent Ecevit'in Başbakan olduğu 1999 yılındaki, Abdullah Öcalan'ın Kenya'nın başkenti Nairobi'deki Yunanistan Büyükelçiliği'nden çıkarken MİT ve CIA ajanlarının ortak operasyonu sonucu yakalanıp Türkiye'ye gönderilme olayını, ABD bir alacağı varmışçasına koz olarak kullanmaya çalışmıştır. (Ceylan, Uslu, 2012: 2)

ABD'nin Afganistan'a yapmış olduğu operasyon Türk kamuoyunda desteklenirken, 2003 yılında Irak'ı işgal etmek istemesi tepkiyle karşılanmış, ABD'nin bu işgal sırasında Türk topraklarını kullanmasına izin vermek için hükümet tarafından TBMM'ye sunulan 1 Mart Tezkeresi, yoğun tartışmalara sebep olmuştur. Tam adı "Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunması için Hükümet'e yetki verilmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi" olan tezkerede, en fazla 62 bin yabancı askeri personelin 6 ay süreyle Türkiye'de bulunması öngörülmüştür. ABD askerinin bir kere girdiği yerden kolay kolay çıkmayacağı ve Türkiye'nin Irak'taki savaşın içine çekiliyor olması, çekinceleri artırmıştır. Bu kadar çok yabancı askerinin Türk topraklarına yerleşmesini tehlike gören muhalefetin çok sert itirazlarına, iktidar partisi içinden de desteklerin gelmesi neticesinde yapılan gizli oturumda 250 ret, 264 kabul, 19 çekimser oy kullanılmış, Anayasa'nın 96. maddesinde öngörülen 267 salt çoğunluğa ulaşamadığından tezkere kabul edilmemiştir (Milliyet, 2003).

Tezkerenin bir takım iktidar milletvekillerinin de katılımıyla reddedilmesi, ABD'de büyük bir hayal kırıklığına yol açmıştır. Özellikle, Türk Ordusunun bu tezkereye karşı olduğunun anlaşılmasıyla tezkerenin reddinin ardından yaşanan ve Türk-Amerikan ilişkilerinde çok önemli bir kırılma noktası olan çuval hadisesinin meydana gelmesi, meclis kararına karşı bir ABD misillemesi olarak da değerlendirilebilir.

Başa Geçirilen Çuvallar:

Tezkerenin geçmemesi nedeniyle, Türk hava sahasını, liman ve topraklarını kullanamayan ABD, Irak işgali sırasında sıkıntı yaşamış, ağır bir ekonomik ve sosyal fatura ödemek zorunda kalmıştır. ABD'nin pek de alışık olmadığı bir şekilde, Türkiye'den destek görmemesinin faturası, Irak'ta bulunan Türk ordusu mensuplarının başına çuval geçirilmesiyle kesilmiştir.

Tam da ABD'de 3 günlük tatilin olduğu ve ABD'li yetkililere ulaşılması mümkün olmayan bir günde, yani 4 Temmuz 2003 günü, Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde, Irak'taki işgal kuvvetlerinin bir parçası olan Amerikan 173'üncü Hava İndirme Tugayı'na bağlı askerler, yanlarında peşmergelerle birlikte Türk askerlerinin bulunduğu karargâha gelmişlerdir (İdiz, 2008). Düşmanca bir davranış beklemeyen ve daha büyük bir krize yol açmak istemeyen Türk askerlerinin karşılık vermemesiyle, ABD'liler Türk askerlerini tutuklamış, başlarına çuval geçirmiş ve 60 saat süresince sorguya almışlardır. Mütteliklik ruhuyla uzaktan yakından ilgisi olmayan bu tutum ve davranış, Türk-Amerikan ilişkilerinin 1 Mart tezkeresinden sonra daha da gerginleşmesine sebep olmuştur.

Bu olayın duyulmasıyla hükümetten çok daha sert tepki bekleyen Türk kamuoyu, dönemin Başbakanı Erdoğan'ın, "ABD'ye nota verecek misiniz?" sorusuna "Ne notası müzik notası mı?" cevabını vermesiyle hayal kırıklığına uğramıştır. Tezkerenin geçmemesinin bedelini Türk ordusuna ödeten ABD, siyasi iktidarının olması gereken tepkiyi verememesiyle, Türkiye üzerindeki baskı ve taleplerini artırmaya başlamıştır. Bu tarz rencide edici bir hadiseye karşı Türkiye'nin tepkisiz kalması, ABD dış politika uygulayıcılarını cesaretlendirmiş, Türkiye'ye karşı her istediklerini yapabilecekleri algısını oluşturmuştur.

Suriye'de ABD-Türkiye Çıkar Çatışması:

2010 yılının sonunda Tunus'ta başlayan Arap Baharı, Arap halklarının diktatör yönetimlerine karşı özgürlük, demokrasi ve insan hakları istekleriyle başlamış, Ortadoğu'daki tüm ülkeleri derinden etkilemiş ve birçok ülkede yönetimlerin değişmesine sebep olmuştur. Suriye'de de 2011 Mart

ayından itibaren Esad rejimini devirmek ve Özgür Suriye devletini kurmak üzere muhalifler silahlı isyana başlamışlardır. ABD ve Batı tarafından desteklenen muhaliflere karşı Esad'ın Rusya'dan destek istemesi ve Rusya'nın Akdeniz'de etkinliğini artıracak bu talebi derhal yerine getirmesi ile Suriye, yoğun bir iç savaş ortamına girmiştir. Ülkenin kontrolden çıkması, terörist yapıların da bölgede cirit atmasına sebep olmuştur. Terörden ve Esad rejiminin baskılarından kaçan halk, başta Türkiye ve Ürdün olmak üzere mülteci konumunda ülkelerinden ayrılmış, büyük insani dramlar yaşanmaya başlanmıştır. Büyük güçlerin vekâlet savaşları vasıtasıyla birbirlerine güç gösterisi yaptıkları bir alan haline gelen Suriye'de, ABD ve Türkiye'nin politikaları farklılaşmış, çıkarlar çatışmaya başlamış ve ilişkiler gerilmiştir.

ABD ile Türkiye arasında yaşanan en önemli sorun, ABD yönetimi tarafından Suriye'deki bazı gruplara verilen destektir. Bu gruplar Türkiye tarafından terör örgütü olarak tanımlanmaktadır. ABD'nin bu anlaşılmaz ve demokratik dünyada kabul edilmesi mümkün olmayan terörizme destek politikasının ana amacı, Suriye rejimine dolayısı ile Rusya'ya ve bölgedeki Cihadist terör örgütlerine karşı vekilleri kullanma çabası olarak izah edilebilir. Ancak, neticede ABD tarafından verilen bu silah, mühimmat ve teçhizat, terör örgütleri tarafından Türkiye'ye karşı kullanılmakta, bu durum da ilişkilerin iyiden iyiye gerilmesine sebep olmaktadır. Türkiye'nin beklentisi bu desteğin sona ermesiyken, ABD'nin çıkarı; Suriye yönetimini, dolayısıyla Rusya'yı bölgede dengeleyebilmek adına, bu illegal yapılanmaya destek olmaya devam etmek ve onlara mümkün olduğunca Türkiye'nin müdahale etmemesini sağlamaktır.

Türkiye, karşı karşıya kaldığı bu beka sorununu başlamadan bitirmek, bölgedeki varlığını göstermek ve gelecekte masaya eli güçlü oturabilmek adına kendi varlığına tehdit olarak gördüğü oluşum, örgüt ve devletlere karşı operasyonlar yapmıştır (Adım adım Şah Fırat operasyonu | Al Jazeera Turk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler) (archive.org). 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı ile Cerablus ve El-Bab bölgesine yapılan operasyonlarla başlayan bu süreç, 20 Ocak 2018'de Zeytin Dalı ile Afrin, 9 Ekim 2019'da Barış Pınarı Harekâtı ile Resulayn-Tel Abyad ve 27 Şubat 2020'de Barış Kalkanı Harekâtı ile İdlib bölgesinde devam etmiştir (Anadolu Ajansı, 2019). Böylece Türkiye, etki alanında kendisine beka sorunu yaşatabilecek illegal devletleşmelere izin vermeyeceğini göstermiştir.

İran'a Ambargonun Delinmesi ve Halkbank Krizi:

ABD'nin yaptırımlar yoluyla cezalandırdığı ülkelerden biri de İran'dır. ABD, uyguladığı bu yöntemle demokratik olmadığını değerlendirdiği ve kendi çıkarına uymayan ülke yönetimlerine karşı yaptırımlar uygulamakta, bu yolla ülkedeki halkların yönetsel değişikliklere gidebileceğini

değerlendirmektedir. ABD'nin yaptırım uyguladığı tek ülke İran değildir. Kuzey Kore, Küba, Venezüella, Suriye ve Rusya bu yaptırımlara maruz kalan diğer ülkelerdir. ABD Hazine Bakanlığı'nın resmi sayfası (<https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/faqs#830>) incelendiğinde, hangi ülkelere ne çeşit yaptırımlar uygulandığı detaylı olarak görülmektedir.

Bu yaptırımlar, BM kararları doğrultusunda alınmadığından, diğer ülkelerin yaptırımlara uyma zorunluluğu yoktur, ancak yaptırımlara uymayan ülkelerin ABD gibi bir büyük güçle uğraşmak zorunda kalmaları kaçınılmazdır. Türkiye-ABD arasında çıkan Halkbank krizi de ABD'nin İran'a yaptığı yaptırımların, Türkiye üzerinden ve Halkbank vasıtasıyla boşa çıkarılması sebebiyle başlamış bir krizdir. Halkbank davasının 45 sayfalık iddianamesinde Reza Zarrab ve İran'a yönelik ambargoyu delmekten suçlu bulunarak 32 ay hapis cezasına çarptırılan Hakan Atilla'nın yanı sıra eski Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan, bankanın eski Genel Müdürü Süleyman Aslan ile eski Dış Operasyonlar Müdürü Levent Balkan'ın isimleri de suç ortağı olarak geçmektedir.

İddianamede Halkbank'ın İran'a yönelik Amerikan yaptırımlarını ihlal etmesinden ötürü ABD kurumlarını dolandırmak amacıyla komplo, Uluslararası Acil Ekonomik Güç Yasası'nı ihlal etmek amacıyla komplo, Amerikan bankalarını dolandırmak, Amerikan bankacılık ve finans sistemini dolandırmak amacıyla komplo, kara para aklamak ve kara para aklamak amacıyla komplo suçlarını işlediği iddia edilmektedir.

Türk hukukundan farklı olarak Amerikan hukukunda tüzel kişiler bir suçun faili olabilir ve tüzel kişiler hakkında cezai yaptırımlar getirilebilir. Halkbank'a açılan davada yargılanacak olan Halkbank çalışanlarından farklı olarak bankanın tüzel kişiliğidir. Hakan Atilla'ya açıldığı gibi diğer çalışanlara karşı ayrı davalar kural olarak açılabilir. Fakat Halkbank'a karşı hazırlanan iddianameyi kabul eden mahkeme yalnızca bankanın tüzel kişilik olarak cezai sorumluluğunu belirlemeyi amaçlamaktadır (SETA Vakfı, 2021).

Halkbank krizi ve dava süreci, ABD'nin Türkiye'ye baskı aracı olarak kullanmaya başladığı bir sürece doğru dönüşmektedir. Trump yönetiminde, daha ziyade askıda tutulan bu kriz, Biden yönetiminde çok daha fazla gündeme gelecek gibi gözükmemekte, mahkeme sürecinde ortaya çıkabilecek rüşvet iddiaları, konunun daha fazla tartışılmasına ve ilişkilerin daha de gerilmesine sebep olabilecektir.

15 Temmuz 2016 darbe kalkışması:

Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından biri olan, 15 Temmuz 2016 darbe kalkışmasının arkasında ABD'nin olma iddiaları ve örgüt liderinin hâlihazırda ABD'de bulunması, orada bir şekilde korunması ve Türkiye'ye iade edilmemesi, Türk-Amerikan ilişkilerinin bir diğer önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'yi içeriden yıkma heveslisi olan bu örgütsel yapılanma, kendisini ve üyelerini saklamayı başararak yıllarca devletin her kademesine girmiş, özellikle 2000'li yıllardan itibaren gücünü artırmış, eğitimden yargıya, askerden polise tüm bürokraside etkin olmuş ve paralel bir yapılanma ile devletin her türlü faaliyetine müdahale eder hale gelmiştir. Gücünün en üst seviyelere ulaştığı 21'inci yüzyılın ikinci on yıllık döneminde, Türkiye'deki siyasi otoriteyle ters düşmeye başlayan bu dinci örgütsel yapılanma, siyasi otoritenin almaya başladığı geç de olsa bazı tedbirler sebebiyle zayıflamaya başlamıştır. Örgüt, gücünün en etkili olduğu kurumlardan biri olan ordu içindeki hainleri vasıtasıyla yönetimi ele geçirmek ve deşifre olduğu anlaşılan örgüt üyelerinin yargılanma sürecinden kaçabilmesi adına, 15 Temmuz 2016 akşam saatlerinden itibaren başlayan bir kalkışmaya girişmiştir. Milletın meclisini bombalayan, sivil halka ateş edebilen bu hain güruha karşı, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki darbe karşıtı ve Atatürkçü mensupların dirayetli ve karşıt duruşu, bu kalkışmanın gerçekleşmemesine sebep olmuştur. Darbeler tarihinde görülmedik şekilde, halkın en kalabalık şekilde dışarıda olduğu akşamın erken bir saatinde başlayan bu akıl tutulması girişim, halkın sokaklara dökülmesiyle amacına ulaşmadan sona ermiştir.

Bu kalkışma sonrası ordu içindeki gizli örgütsel yapılanmanın bir şekilde deşifre edilmesi ve sonrasında temizlenmesi adına gerekli tedbirler alınmış, örgütle ve kalkışmayla ilişki ve irtibatı olanlar cezalandırılmıştır. Öte yandan, bu yapılanmanın siyasi ayağının tam olarak ortaya çıkarılamamış olması, Türkiye'nin yakın gelecekte benzer bir problemle yeniden karşı karşıya gelebilme riskini artırmaktadır. Bu kalkışmanın arkasındaki örgüt ve liderinin ABD tarafından destek görmesi ile kalkışma esnasında yaşanan olaylara karşı ABD'nin mesafeli duruşu, Türk kamuoyunda eleştirilere sebep olmakta ve ilişkilerdeki önemli bir sorun olarak yerini almaktadır.

S-400 krizi ve F-35 projesinden çıkarılma:

İki müttefik ülke arasındaki diğer önemli bir sorun ise, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 füze savunma sistemlerini tedarik etmesi ve kullanma konusudur.

ABD bu sistemlerin alınmasına ve kullanılmasına karşı çıkmakta, NATO içerisinde bu tarz silahların karşılıklı çalışabilirliğinin olmadığını iddia etmektedir. Türkiye'nin bu konudaki görüşü ise, ABD'den Patriot füze savunma sistemi talebinin karşılanmadığı, dolayısıyla ülkenin hava

savunması için başka bir sistemin satın alındığı ve bunun NATO ile ilgisinin olmadığı şeklindedir. Türkiye'nin S-400'leri kime ve neye karşı kullanacağı konusu ABD tarafından sorgulanmakta ve Türkiye'nin almış olduğu bu karar müttefiklik ruhuna aykırı görülmektedir (BBC, 2019). Türkiye'nin NATO üyesi bir ülke olarak Kafkaslarda, Doğu Akdeniz'de ve Orta Doğu'da etkinliğini artırması, ABD tarafından "Türkiye'nin bulunduğu konumdan daha büyük adımlar atması" olarak değerlendirilmektedir. Biden yönetiminin bu iki önemli sorunda Trump döneminden daha baskıcı isteklerde bulunabileceği, Türkiye'ye karşı ekonomik ve politik baskılara devam edeceği anlaşılmaktadır. Yaklaşık 2,5 milyar dolar maliyeti olan S-400 füze savunma sistemlerinin, ABD'nin baskıları nedeniyle bir türlü aktif hale getirilemediği iddiaları, Türkiye'nin hem ekonomik hem de siyasal bir sorunu olmaktadır.

Türkiye'nin F-35 projesinin ortağı olmasına rağmen, S-400 tedarik etmesi nedeniyle ABD tarafından F-35 projesinden hukuksuz ve haksız şekilde çıkarılması, bir diğer problemli konudur. ABD'nin kendi bünyesinde veya müttefik ilişkisi olan ülkelere karşı uyguladığı "Soğuk Barış" politikalarının bariz örneklerinden biri olan bu yaptırımın Türkiye'nin geleceğinde hava kuvvetlerini zafiyete düşürebileceği yolunda görüşler olduğu gibi, F-35 uçaklarının oldukça sorunlu olduğu, projeden Türkiye'nin çıkarılmasının Türkiye'nin lehine olacağı ve milli uçak projesinin hızlanabileceği görüşleri de mevcuttur. Bu bağlamda, Türkiye'nin silahlı ve silahsız insansız hava uçaklarında attığı adımlar ve bu uçakların Ukrayna ve Polonya gibi ülkelere satılacak olması, Türkiye adına azımsanmayacak önemde olumlu bir gelişmedir. Bu konuda Amerikalı siyaset kuramcısı Francis Fukuyama, "American Purpose" dergisinde yayımlanan "Orta Doğu'da homurdanmak" başlıklı makalesinde Türk Silahlı İnsansız Hava Araçlarının (SİHA) bölgesinde yarattığı güçlü etkilerden bahisle, "SİHA'lar bu durumu kökünden değiştirdi, çünkü bunlar görece ucuz, yenilmesi zor ve pilotların yaşamlarını riske etmiyor. Dünyanın dört bir yanındaki ordular şimdilerde kendilerini SİHA'lara karşı nasıl savunacaklarını düşünüyor ve SİHA'larla SİHA karşıtı tedbirler arasındaki silah yarışını kimin kazanacağı belli değil. SİHA'lar 2020'de Türkiye'nin bölgesel güç olarak yükselmesine önemli katkı yaptı. Ülke, bahsedilen üç çatışmanın sonucunu kararlı şekilde tayin etti ve daha fazlasını yapabileceğini de vadediyor." (Fukuyama, 2021:1) demiştir.

ABD yaptırımlarına maruz kalan tek müttefik ülke, Türkiye:

ABD, rakip veya düşman olarak tanımladığı ülkelere, CAATSA kısaltması ile bilinen yasasına göre ambargo uygulamaktadır. "Countering America's Adversaries Through Sanctions Act"

yani “Amerika’nın Hasımlarına Yaptırımlar Yoluyla Karşı Koyma Yasası” adıyla Ağustos 2017’de Başkan Trump’ın imzasıyla yürürlüğe giren CAATSA; İran, Kuzey Kore, Suriye ve Rusya’ya uygulanan yaptırımların dayanağını oluşturmaktadır. Örneğin; Rusya’ya uygulanan CAATSA, “Rusya Federasyonu’nun savunma ya da istihbarat sektörleriyle ya da bunlar adına çalışan kurum ve kişilerle önemli düzeyde alışverişte bulunan kişi ve kurumlara yaptırım uygulanmasını” öngörmektedir (Congress Session, 2018).

Türkiye’nin, kendi müttefiki tarafından ambargoya maruz kalması ve ABD nezdinde, Türkiye’nin düşman ya da rakip devletlerle aynı kategoride bulunması, iki ülke ilişkilerinin geldiği sorunlu noktayı göstermektedir. S-400 savunma sisteminin Rusya’dan tedariki yüzünden CAATSA’nın Türkiye’ye uygulanacak olması, Türkiye’nin NATO ve ABD müttefikliğine aykırı bağımsız politikalar uygulamaya kalktığında karşılaşılabilecek sorunları göstermektedir (Turkey, Russia sign deal on supply of S-400 missiles | Reuters).

Gerek müttefiklik ruhuna uymayan CAATSA yaptırımları, gerekse S-400 savunma sistemlerinin aktive edilmesinde karşılaşılan sorunlar, ilişkileri negatif yönde etkilemektedir. Benzer bir şekilde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ne (GKRY) konulması düşünülen S-300’ler, Türkiye’nin baskısıyla Girit’e gönderilmişti. ABD’nin CAATSA yoluyla yapmak istediği yaptırımları önlemek, öte yandan alınan sistemi kullanabilmek ve harcanan paranın boşa gitmemesini sağlamak adına, halkının ve yönetiminin onayını almak koşuluyla, S-400’lerin Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Nahcivan veya Azerbaycan’a konuşlanması değerlendirilebilir. Böylece hava savunmasında bir millet iki devlet olma düsturu ile birlikte, Türkiye’nin CAATSA yaptırımlarına muhatap olmaması, NATO üyeliğine sorunsuz devam etmesi, F-35 projesine geri dönmesi gerek Rusya gerekse ABD ile ilişkilerini bozmaması ve Doğu Akdeniz’deki dengeyi Türk dünyası lehine çevirmesi sağlanabilir.

Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin haklarına sahip çıkmaya başlaması

Türkiye, 21’inci yüzyılın ilk on yıllık döneminde, anlamsız bir çekiniklik, sorunlu bir dış politika manzumesi içerisindeyken, GKRY, Kıbrıs adasının tek temsilcisiymiş gibi, sırasıyla 2003, 2007 ve 2010 yıllarında Mısır, Lübnan ve İsrail ile deniz yetki alanları anlaşmaları imzalamıştı (Taşçıoğlu, 2018: 26). Türkiye ve KKTC ile İngiltere’nin Kıbrıs adası ve çevresindeki varlığını yok sayan ve diğer paydaşların haklarını gasp eden bu anlaşmalara karşı, Türkiye, 2011 yılında KKTC ile bir anlaşma imzalamış ve KKTC’ye ait deniz yetki alanları belirlenmiş oldu. Karşılıklı uzlaşma ve anlaşma olmadan yapılan bu anlaşmalar neticesinde, bölgede çakışan alanlar oluştu ve karşılıklı itirazlar devreye girmeye başladı.

15 Temmuz 2016 kalkışmasından sonra, iç ve dış politikada daha fazla milliyetçi ve hakkını korur politikalara yönelen Türkiye, 27 Kasım 2019 tarihinde Libya ile Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakatı imzalamış ve Doğu Akdeniz’de etkinliğini artırmaya başlamıştır. Türkiye’nin, “Mavi Vatan” kavramına uygun hareket etmeye başlaması, Yunanistan ve GKRY’nin Doğu Akdeniz’de kendilerince belirlediği alanların Türkiye tarafından kabul edilmeyeceğini anlamalarına sebep olmuştur. Bu krizde AB ve ABD’nin Türk tezlerini aşırılık ve yayılmacılık olarak algılaması ve Yunanistan ile GKRY tarafında açıklamalarda bulunması, Türk-Amerikan ilişkilerinde başka bir sorunun daha ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Büyük felaketten soykırımı (24 Nisan 2021)

Tarihte ilk defa bir ABD başkanının, 1915’te yaşanan olayları “Ermeni soykırımı ve büyük felaket” ifadeleriyle açıklaması, ilişkilerde yeni bir krizin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

ABD başkanının soykırım ifadesini kullanması ya da kullanmaması elbette hiçbir zaman bir netice olamaz, sonuçta bu olaylarla ilgili kararı veren kurum, siyaset değil tarih ve hukuktur. Gerek tarih, gerekse hukuk bilimlerinin yaşanan olayları soykırım olarak nitelendirmediği ise ortadadır.

ABD başkanı Biden’ın, seçilmesinden bu yana, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile yapması beklenen telefon görüşmesinin tam da 23 Nisan’da gerçekleşmesinden hemen sonra yapılan ve Türk-Amerikan ilişki tarihinde ilk defa kullanılan bu soykırım sözcüğü, ABD başkanının Türkiye karşıtlığı politik duruşunun önemli bir göstergesidir. Reuters haber ajansına göre, 23 Nisan’da yapılan bu telefon görüşmesinde, soykırım ifadesinin söyleneceği Biden tarafından Erdoğan’a önceden bildirilmiştir [Biden “soykırım” dedi, şimdi ne olacak? 5 soruda yol haritası- Son dakika dünya haberleri – Sözcü (sozcu.com.tr)]. ABD başkanı Biden’ın, soykırım sözcüğünü 24 Nisan 2022’de bir kez daha kullanması, Türkiye karşıtlığı politik duruşunda geçen seneden bu yana herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir.

Trump yönetiminden sonra, Biden’ın başkan seçilmesi ile Amerikan dış politikasında bariz farklılıklar meydana gelmiştir. Biden’ın önce Amerika’nın komşuları sonra ise AB ülkeleri ile görüşmesi ve Motto olarak “Amerika is back” ifadesini kullanması, bu farklılıkların başlangıcını oluşturmuştur. Biden’ın geçmişten gelen devlet tecrübesi ve Obama yönetiminde de kritik görevlerde bulunmuş olması, o dönemde uygulanan Amerikan dış politikalarının yeniden gündeme geleceğini göstermektedir. Biden yönetiminin ana politikası, Amerika’nın müttefikleri ile yeniden birlikte

hareket etmek istemesidir. Trump döneminde, ABD'nin bazı AB ülkeleri ve Türkiye ile ilişkileri oldukça sorunluysen, Biden döneminde bu ilişkilerin AB açısından düzelebileceği, ancak Türkiye açısından daha da kötüye gidebileceği değerlendirilebilir. Amerika'nın Biden döneminde özellikle Orta Doğu bölgesinde daha fazla askeri birlik bulundurmayı istememesi ile uluslararası örgütler ve müttefikleri vasıtasıyla olaylara müdahil olacağının en önemli göstergesi, Irak'taki NATO gücünün artırılma kararıdır.

Biden döneminde NATO'nun demokrasiyi Sovyet yayılmasına karşı koruma görevinin öne çıkartılacağı ve Amerika'nın "Soğuk Savaş" döneminde uyguladığı çevreleme politikasının yeniden gündeme geleceği, bu politikaya karşı ise Rusya ve Çin'in karşıt politikalarının artacağı ve dünyanın, yeni, yine ve yeniden bir "Soğuk Savaş" dönemine gireceği düşünülebilir. Rusya'nın Ukrayna'ya 24 Şubat 2022 tarihinde başlattığı, kendi deyimiyle, özel operasyonu bu bağlamda değerlendirmek doğru olacaktır.

SONUÇ

Türk-Amerikan ilişkilerinin bu denli sorunsal hale gelmesiyle ilgili, Türkiye kamuoyunda iki farklı görüş ortaya çıkmakta ve tartışılmaktadır. Kimine göre Türk-Amerikan ilişki tarihinde yaşanan bu sorunlar manzumesinin sebebi; Türkiye'nin dış politikadaki yanlış adımları, kimine göre ise Türkiye'nin bağımsız politikalar izlemesidir. Türkiye'de muhalefet yanlıları birinci, iktidar yanlıları ise ikinci önermeyi desteklemektedir.

Dış politikada hata veya yanlış olarak görülen ve tartışılan konular incelendiğinde:

1. Türkiye'nin dış politik konularda, yıllarını vermiş bürokrat ve dışışleri mensupları yerine daha ziyade politik aktörlerin devreye girmesiyle oluştđu iddia edilen zafiyet.
2. İsrail'e karşı yapılan "one minute" çıkışı ve sonrasında ilişkilerin bozulması neticesinde, ABD'de Türkiye'nin lehine hareket eden Yahudi lobisinin desteğinin kesilmesi ve desteksiz kalan Türk lobisinin Yunan, Rum ve Ermeni lobisine yenik düşmesi.
3. Dış politikada yaratılan algı yüzünden, başta Mısır, İsrail ve Suriye olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerin bozulması, karşılıklı elçilerin çekilmesi ve bölgesel manada Katar hariç Türkiye ile dost olarak anılabilecek ülke kalmaması.
4. 2003'te Türk askerinin başına çuval geçirilmesiyle başlayan ABD'nin aşağılama ve ders verici eylem, söylem ve hareketlerine, gerekli ve yeterli tepkinin verilememesi ve bunu gören ABD'nin yaptığı abesle iştiğal baskıları ve hasımca davranışları git gide artırması.

5. ABD'nin Rusya, Çin gibi hasımlarına ve düşman olarak betimlediği Kuzey Kore ve İran gibi ülkelere uyguladığı CAATSA yaptırımlarını, aynı ittifakta olmasına rağmen Türkiye'ye de uygulamasının bir türlü önüne geçilememesi.
6. ABD ve NATO tarafından yaşanabilecek problemler öngörülmeden, tam bir analiz yapılmadan, S-400'lerin Rusya'dan satın alınması ve bu sistemin baskılar yüzünden aktif şekilde kullanılmadığı iddiaları.
7. ABD'nin öngörülemez Türkiye yerine öngörülebilir Yunanistan'ı daha fazla stratejik ortak olarak görmeye başlaması ve politik, askeri desteğini Yunanistan lehine artırması.
8. Ukrayna-Rusya savaşında Batı bloğunun bir bütün halinde Rusya'nın karşısında yer alması, NATO üyesi Türkiye'nin ise Rusya ile ilişkilerini devam ettirmesi, bazı yaptırımlara katılmaması ve Rusya tehdidi sebebiyle NATO'ya girmek isteyen İsveç ve Finlandiya'ya Türkiye'nin onay vermeyeceğinin açıklanması.

Kısaca özetlenen bu politik olaylar zincirinin, ABD'nin Türkiye ile ilişkilerini etkilediği söylenebilir. Öte yandan, Türkiye'nin özellikle 2016'dan sonra daha bağımsız, başına buyruk denilebilecek bir dış politika izlemeye başladığı, eski hatalarından yavaş yavaş sıyrıldığı bazı konular da görmezden gelinemez.

Bu konular incelendiğinde:

1. Suriye'de ABD desteğiyle yapılmaya çalışılan ve İsrail'in güvenliğini sağlamak adına desteklenen PYD/YPG yapılanmasına ve onun devletleşmesine karşı Zeytin Dalı, Fırat Kalkanı ve Barış Pınarı operasyonlarının yapılması.
2. Mavi Vatan kavramının ulusal politika olarak kabul edilmesi neticesinde geçmişte üzerinde durulmayan Doğu Akdeniz'deki hakların savunulmaya başlanması. Bu bağlamda, sondaj gemileri satın alınması, Libya ile yapılan deniz yetki alanları sınırlandırması anlaşmasının imzalanması ve diğer kıyıdaş ülkelerle gecikmeli olsa da ilişkileri düzeltmek adına atılan adımlar.
3. Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan krizde, Rusya ile karşı karşıya kalmadan, Azerbaycan'a verilen politik ve askeri desteğin, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'da işgal ettiği Azerbaycan topraklarının bir bölümünün geri alınması ile neticelenmesi.
4. Kıbrıs davasında bir türlü neticelenmeyen federasyon çözümlü görüşmelerden vazgeçilmesi ve iki eşit ve egemen devletli konfederatif çözüm odaklı faaliyetler.

5. Parası ödenmiş ve ortak üretimde olan 5 adet F-35'e ABD tarafından el konulması ve Türkiye'ye bu uçakların gönderilmemesi neticesinde, yerli ve milli uçak sanayine yönelinmesiyle insansız hava araçlarının üretilmesi, aktif şekilde kullanılması ve ihraç edilmesi.
6. Rusya-Ukrayna savaşı sürecinde, NATO üyesi ülkelerin tamamı ABD liderliğindeki Rusya karşıtı politikalara onay verirken, Türkiye'nin coğrafi konumu, Rusya ile kurduğu politik ve ekonomik ilişkileri doğrultusunda bu politikadan ayrışması ve Rusya-Ukrayna arasında arabulucu rolü üstlenme isteği.

Türkiye, bir yandan kendisine biçilen “Müttefiksen sorgusuz itaat et!” gömleğini giymek istemezken, diğer taraftan ekonomi ve dış politikada alınan hatalı kararların getirdiği kırılganlık sebebiyle ABD'ye karşı net tavır gösterememektedir. ABD ise, yeniden iki kutuplu dünya düzenine dönmek istemektedir. Soğuk savaş dönemindeki kapitalist ve komünist kutuplar yerine, ABD'nin bu sefer oluşturduğu kutuplar, demokrat ve otokrat rejimler olarak kurgulanmaktadır. ABD'nin haklı veya haksız olması bir yana, Türkiye'yi tam demokratik olarak görmemesinden dolayı bu baskıları git gide artmaktadır. ABD, Türkiye'ye “Ya bizimle birlikte şeffaf bir demokrasi ol ve müttefikimiz kal; ya da Çin, Rusya gibi karşı tarafta otokrat rejim ol, hasmımız kal” baskısını artırmaktadır.

ABD'nin 2003'te çuval hadisesi ile başlattığı Türkiye'yi test etme, ayar verme ve gerilimi artırma operasyonu, 2014'te PKK'ya tırlarca silah yardımı desteğiyle, 2016'da 15 Temmuz darbe teşebbüsünün arkasında olmakla devam etmiştir. Yapılan bu operasyon, 2021'in 24 Nisan'ında ABD Başkanı Biden tarafından, tarihte ilk kez, soykırım ve İstanbul yerine “Constantinople” ifadelerinin kullanılmasıyla şiddetini artırarak devam etmektedir. Kısaca; ABD, Türkiye'nin vereceği tepkiyi ölçmekte, tepki gelmedikçe veya dozajı düşük kaldıkça baskılarını artırmakta ve hassasiyetleri kaşımaktadır. Anlaşılan o ki, cılız ve işlevsiz tepkiler devam ettiği müddetçe, ABD tarafından Türkiye'ye karşı benzer olayların ve ifadelerin yaşanacak olması muhtemeldir. Keza, 24 Nisan 2022'de ABD Başkanı Biden, bir sene öncesindeki gibi soykırım ifadesini kullanmaya devam etmiştir.

ABD'nin, Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve CAATSA yaptırımlarına devam etmesine ek olarak, Halkbank davasından çıkacak kararlara göre şekillenecek mal varlığı soruşturmaları ve Suriye'de bir Kürt devletinin kurulma çabalarının artırılması şeklinde baskılarını artıracığı ve önümüzdeki dönemde Türk-Amerikan ilişkilerindeki sorunlar manzumesinin ivmelenerek artacağı değerlendirilmektedir.

Böyle bir reel durum karşısında Türkiye'nin yapması gerekenler aşağıda sıralanmıştır:

1. Türkiye, öncelikle demokratik değerlerini geliştirmeli, sosyal, demokrat bir hukuk devleti olduğunu iç ve dış dünyaya göstermeli, demokratik normlarını içselleştirmeli ve otokrat rejim görüntüsü veren tüm uygulamaları sona erdirmelidir. Hukukun üstünlüğü ve basın özgürlüğü seviyelerinde otokrat rejimlerle aynı seviyelerde olmak, Türkiye'nin demokratlık karnesine yakışmamaktadır.
2. Dış politikayı, iç politika malzemesi haline getirerek, ülke içinde kendi gibi düşünmeyenleri ötekileştirmek ve düşmanlaştırmak yoluyla içeride birlikteliği sağlamak mümkün değildir. Birlikteliği sağlamak, ancak ve ancak daha çok demokrasi, hoşgörü, özgürlük ve şeffaflıktan geçer.
3. Türkiye, milli menfaatleri ile ilgili konularda en ufak ödün vermemelidir. Millî davalarımız; Kıbrıs, Mavi Vatan, Adalar Denizindeki ada, adacık ve kayalıklar üzerindeki hak ve menfaatlerin korunması ile Suriye ve Irak'ta oluşturulmaya çalışılan kukla devlet oluşumuna karşı kesinlikle taviz verilmemelidir.
4. NATO'dan ayrılmak gibi, Türkiye'nin bekasını doğrudan etkileyecek bir yanışığa kesinlikle girilmemeli, karar alma sürecinde uzlaşmanın geçerli olduğu NATO üyeliğine sahip olma gücü kaybedilmemelidir. NATO üyeliğinin sadece dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı değil, aynı zamanda ittifak içinden gelebilecek tehditlere karşı savunma sağladığı unutulmamalıdır.
5. Suriye ve Irak'ın toprak bütünlüğünün birlikte savunulması ve tüm bölücü örgüt ve yapılarla birlikte mücadele etmek adına, Türkiye komşu devlet yönetimleriyle ilişkilerini düzeltmeli ve alınacak ortak tedbirlerle bölgede emperyalist amaçların gerçekleşmesine mâni olma liderliğini göstermelidir. Bu bağlamda, Avrupa'da denenen ve savaşların çıkmasını önleyen AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) benzeri bir OGİT (Ortadoğu Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) kurulması için çabalar artırılmalıdır.
6. Ekonomik yaptırımlara karşı, derhal tasarruf ve üretim ekonomisi tedbirleri öne çıkarılmalı, savunma sanayinde yaşanan milli ve yerli gelişmelere paralel olarak teknolojik, ekonomik ve siyasi millileşme hamleleri süratle devreye sokulmalıdır.
7. Kanal İstanbul gibi büyük masraflı projeler askıya alınmalı veya unutulmalı, kaynaklar milli güç yani askeri, ekonomik, teknolojik ve politik güç unsurlarına aktarılmalı, özellikle zayıflamakta olan ekonominin gelişimini sağlayacak üretim ekonomisi tedbirleri acilen alınmalıdır.

8. Kamu diplomasisi ve lobicilikle ilgili eksiklikler tespit edilmeli, sorunları giderici tedbirler alınmalı, ülkenin tanıtımı ile ilgili her türlü görsel, yazılı ve sosyal medya faaliyetlerine hız verilmelidir.
9. Politikacıların yurt dışı görevlere atanmasından ziyade, liyakat esaslı, konusuna vakıf, ülkeyi temsil etme kapasite ve kabiliyetine sahip kişiler, siyasi görüşlerine bakılmaksızın, kritik görevlere getirilmelidir.
10. Kıbrıs davasında, Rum tarafının AB üyesi olması ve eşit egemenliği kabul etmemesi sebebiyle bozulan denge neticesinde federatif çözümün mümkün olmadığı anlaşıldığından, eşit ve egemen iki ülke temelli konfederatif çözüme ulaşma ve KKTC'nin tanınması için çabalar artırılmalıdır. Bu bağlamda garantör ülke İngiltere'nin Türk tarafı ile birlikte hareket etmesi sağlanmalıdır.
11. Adalar denizinde egemenliği anlaşmalarla Yunanistan'a verilmemiş, buna rağmen Yunanistan tarafından işgal edilmiş ada, adacık ve kayalıklar tek tek tespit edilmeli, BM ve NATO nezdinde bu bölgelerin boşaltılması için girişimlerde bulunulmalı, Yunanistan'a nota verilerek belli bir tarihe kadar buraların boşaltılması sağlanmalı ve boşaltılmazsa müdahale edileceği tüm dünyaya ilan edilmelidir.
12. Türkiye'nin son derece haklı olduğu özellikle Yunanistan ve GKRY ile ilgili sorunlar, ABD'ye çok daha net anlatılmalı, her iki ülkenin maksimalist yaklaşımla bölgedeki paydaşların hakkını gasp ettiği izah edilmelidir.
13. Büyük güçleri dengeleme politikası, ancak ve ancak bölgesel güçlerin birlikte hareket edebilmesi ile mümkündür. Atatürk'ün kendi döneminde uyguladığı ana dış politika eksenini iyi anlaşılmalı, Balkan ve Sadabat paktlarının arka planı iyi değerlendirilmelidir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" politikası, sadece bir temenni değil, aynı zamanda Türkiye'nin bekasının anahtarıdır. İsrail, Mısır, Suriye, Filistin, Lübnan gibi bölgenin diğer paydaş ülkeleriyle anlamsız sebeplerle bozulan ilişkiler, ulusal çıkarlar öne alınarak ivedilikle düzeltilmeli ve ikili mutabakatlar, tıpkı Libya ile olduğu gibi, imzalanmalıdır.

Structured Abstract

Introduction and purpose of the study

In this article, the issues that caused the relations between Turkey and the USA to be mentioned with the expression "So-called Strategic Partnership" for the first time in history have been examined, and the perspectives of both sides on the problems been presented. It is not in the interests of either country that relations become more and more problematic. As a result of this study, the events that took place in the last 20 years in the relations between the two countries have been revealed. The cause and effect relations of these events, which have caused the tension between the two parties, have been emphasized.

Conceptual / theoretical framework related to the study subject

It is important to examine the historical development of Turkish-American relations and the crises experienced in terms of understanding the problems that are experienced today and that will be experienced in the future. In this study, the problems have not been examined only from a one-sided point of view, but the mutual thoughts and political interests of both sides have been emphasized.

Method

The basic approach used for this research is to reveal the set of problems in the relations between the two countries and the right policies applied to overcome these problems. Thus, in the light of historical developments, solutions can be found to solve the problems that may be experienced today and in the future.

Results and discussion

In the context of the conclusion reached in the conceptual studies, it has been understood that when the interests of both countries overlap, the unity experienced is broken when the conflict of interest begins. The USA's desire to keep Turkey within the framework it allows causes tension in relations. The public support of the US to the formations that Turkey sees as an enemy is deteriorating relations beyond repair.

Conclusion and recommendations

Considering the set of problems in Turkish-American relations in the last 20 years, the things that Turkey should do in the next period are listed below.

1. Turkey must first develop its democratic values, show the internal and external world that it is a social and democratic state of law, internalize its democratic norms and end all practices that

give the appearance of an autocratic regime. Being at the same level as autocratic regimes in terms of rule of law and freedom of the press does not suit Turkey's democratic record.

2. It is not possible to achieve domestic unity by turning foreign policy into a domestic policy material and by marginalizing and making enemies of those who do not think like themselves. Ensuring unity can only be achieved through more democracy, tolerance, freedom and transparency.

3. Turkey should not make the slightest concession on matters related to its national interests. Our national causes must not be compromised against the protection of rights and interests in Cyprus, the Blue Homeland, the islands, islets and rocks in the Sea of Islands, and the puppet state formation that is being tried to be created in Syria and Iraq.

4. A mistake that will directly affect Turkey's survival, such as leaving NATO, should not be made, and the power of having a NATO membership, where consensus is valid, should not be lost in the decision-making process. It should be noted that NATO membership provides defence not only against threats from the outside but also against threats from within the alliance.

5. To defend the territorial integrity of Syria and Iraq together and to fight together with all separatist organizations and structures, Turkey should improve its relations with neighbouring state administrations and show its leadership to prevent the realization of imperialist goals in the region with joint measures to be taken. In this context, efforts should be increased to establish an OSCME (Organization for Security and Cooperation in the Middle East) similar to the OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe), which is tried in Europe and prevents the outbreak of wars.

6. Against economic sanctions, savings and production economy measures should be brought to the fore immediately, and technological, economic, and political nationalization moves should be activated in parallel with the national and domestic developments in the defence industry.

7. Expensive projects such as “Kanal Istanbul” should be suspended or forgotten immediately, resources should be transferred to the national power, namely military, economic, technological, and political power elements, and production economy measures should be taken urgently, especially to ensure the development of the weakening economy.

8. Deficiencies in public diplomacy and lobbying should be identified, measures should be taken to eliminate problems, and all kinds of visual, written, and social media activities related to the promotion of the country should be accelerated.

9. Rather than appointing politicians to foreign missions, people who are based on merit, who have the capacity and ability to represent the country, regardless of their political views, should be appointed to critical positions.

10. In the Cyprus case, efforts should be increased to reach a confederative solution based on two equal and sovereign countries and to recognize the TRNC, as it is understood that a federative solution is not possible as a result of the disturbed balance due to the Greek Cypriot side being an EU member and not accepting equal sovereignty. In this context, it should be ensured that the guarantor country, England, acts together with the Turkish side.

11. The islands, islets and reefs occupied by Greece, although the sovereignty of the Islands (Aegean) sea was not given to Greece by agreements, should be determined one by one. Attempts should be made in the presence of the UN and NATO to evacuate these regions, a note should be given to Greece to ensure that these areas are evacuated by a certain date, and it should be announced to the whole world that if it is not evacuated, there will be an intervention. Turkey should explain the current situation much more clearly to the USA on these issues, in which it is extremely right, and it should be shown that Greece and the Greek Cypriot Administration of Cyprus have usurped the rights of the stakeholders in the region.

The policy of balancing the great powers is possible only if the regional powers act together. The main foreign policy axis that Atatürk implemented in his period should be well understood, and the background of the Balkan and Sadabat pacts should be evaluated well. The policy of "Peace at home, peace in the world" is not only a wish but also the key to Turkey's survival. The relations with other stakeholder countries in the region such as Israel, Egypt, Syria, Palestine, and Lebanon, which have deteriorated due to meaningless reasons, should be immediately corrected by taking the national interests first, and bilateral agreements should be signed, just like with Libya.

Kaynakça

Akar, H., (2019) Harbord Askeri Heyeti Raporu, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2019.

Al Jazeera Turk, (2015). Adım adım Şah Fırat operasyonu". Al Jazeera Turk- Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler. 24 Şubat 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 12 Mayıs 2020.

Anadolu Ajansı, (2017). "Fırat Kalkanı Harekâtı başarıyla sonuçlandı". Anadolu Ajansı. 29 Mart 2017 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 12 Mayıs 2020.

Anadolu Ajansı, (2019). <https://www.aa.com.tr/en/operation-peace-spring/infographic-turkeys-anti-terror-operation-in-n-syria-one-week-on/1616204> Erişim tarihi: 12 Mayıs 2020.

Bardakçı, M., (2016). Amerika'nın bir zamanlar Türkiye'nin vergi mükellefi olduğunu bilir misiniz? (haberturk.com), 24.01.2016.

BBC, (2019). "US gives Turkey ultimatum on Russian missiles" [ABD, Türkiye'ye Rus füzeleri konusunda ultimatom verdi] (İngilizce). BBC, bbc.com. 9 Haziran 2019. 3 Temmuz 2019 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 10 Haziran 2019.

Ceylan A. & Uslu İ., (2012). Uluslararası Politika Akademisi – (UPA) – 1 Mart Tezkeresinin Türk Dış Politikasına Etkisi (archive.is). <http://politikaakademisi.org/2012/06/15/1-mart-tezkeresinin-turk-dis-politikasina-etkisi/> Erişim tarihi: 15 Kasım 2021.

Congress Session (2018). "Roll Call Vote 115th Congress- 1st Session". U.S. Senate. https://www.senate.gov/legislative/LIS/roll_call_votes/vote1151/vote_115_1_00249.htm Erişim tarihi: 5 Ekim 2018.

Doğan, Z. (2019). Türkiye-ABD İlişkilerinin Temel Dinamikleri ve Stratejik İttifak Boyutu. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), 133-156. Retrieved from <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/tr/pub/issue/51188/639496>. Erişim tarihi: 16 Aralık 2021.

Durmuş, R., (2011) [gecmisten_gunumuze_turk_-_amerikan_iliskileri__cff226c0-9cc8-4b1b-95a1-a352e377de84.pdf](http://tasam.org/gecmisten_gunumuze_turk_-_amerikan_iliskileri__cff226c0-9cc8-4b1b-95a1-a352e377de84.pdf) (tasam.org). Erişim tarihi 21 Mart 2021.

Fukuyama, F., 2021. <https://www.americanpurpose.com/blog/fukuyama/droning-on/>, Francis, Droning On in the Middle East, 05 April 2021.

Gumrukcu, T., 2018. "Turkey, Russia sign deal on supply of S-400 missiles". Reuters. 28 Haziran 2018 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Haziran 2018.

İlyas, A., (2018). Johnson Mektubu ve Türk Dış Politikasında Eksen Kayması. Available from: https://www.researchgate.net/publication/328477300_Johson_Mektubu_ve_Turk_Dis_Politikasinda_Eksen_Kaymasi#fullTextFileContent [erişim tarihi 07 Aralık 2021].

İdiz, S., (2008). "Neoconlarla ulusalcıların garip flörtü". milliyet.com.tr. 28 Şubat 2015 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 28 Şubat 2015.

Koçak, D. (2018). Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye ile ABD Arasında Olan İlişkilerin Gelişimi ve Türkiye-ABD Ticaret Antlaşması (1 NİSAN 1939). Atatürk Dergisi, 7 (1), 95-120. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniad/issue/38645/448767>

Lansing, R., (1919). From the Desk Diary of Robert Lansing, Cabinet Meeting, 29 Temmuz 1919, PWW, Cilt 52, Princeton Üniversitesi, s.27

Milliyet (2003), <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/uygun-adim-irak-320497>
Erişim tarihi: 29 Aralık 2016.

Oran, B., (2019). Türk Dış Politikası, İletişim Yayınları, İstanbul.

Önder, Ersoy, (2020), Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışı ve Soğuk Barış, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (1), 27-39. DOI: 10.30692/sisad.660225

Önder, E., (2020), The Codes of Cold Peace (By Analyzing United States National Security Strategic Document, Published 2017), Journal of Business and Social Science Review Issue: Vol. 1; No.7; July 2020 pp.16-23 ISSN 2690-0866(Print) 2690-0874 (Online).

Örmeci, O. (2020). Türk-Amerikan İlişkilerinde 8 Büyük Kriz. International Journal of Economics Administrative and Social Sciences, 3 (2), 63-84. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijeass/issue/58658/847249>.

Roger, R. T., (1971). The United States Response to Turkish Nationalism and Reform, 1914-1939, Minneapolis: Minnesota Üniversitesi, 1971.

SETAV (2020). SETAV, 5 Soru: ABD'de Halkbank Davası | Dış Politika | SETA (setav.org) <https://www.setav.org/5-soru-abd-de-halkbank-davasi/> Erişim tarihi: 5 Ekim 2018.

Sözcü, (2021). Biden "soykırım" dedi, şimdi ne olacak? 5 soruda yol haritası- <https://www.sozcu.com.tr/2021/dunya/biden-soykirim-dedi-simdi-ne-olacak-5-soruda-yol-haritasi-6394847/> Erişim tarihi: 01 Aralık 2021.

Taşçıoğlu, Ö.L. (2018). "GKRY'nin Türkiye Cumhuriyeti'ne ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Ait Deniz Yetki Alanlarındaki Petrol ve Doğal Gaz Arama Çalışmaları ve Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları", International Social Sciences Studies Journal, 4(26): 5696-5709.

Uslu, N., (2000). Avrasya Dosyası- ABD Özel Dosyası Cilt:6, Sayı:2, Sh. 203-232. Yıl:2000. <https://21yyte.org/tr/veri-tabanlari/asam-arsivi> Erişim tarihi: 15 Haziran 2019.

<https://www.21yyte.org/assets/uploads/files/203-232%20nasuh%20uslu.PDF>